

Etnografi som teori, metod och livsstil

Thomas Johansson

Ethnography is used and applied as a scientific method and methodology in various disciplines and scientific areas. This method has its roots in social anthropology, sociology and ethnology. Today there is an increasing and renewed interest in ethnography. In this article I try to combine a more general discussion on ethnography as a method and methodology, with a discussion on the use of this method within educational science and pedagogy. The main parts of the ethnographic studies conducted within Swedish and international educational research are located to a restricted institutional and organisational setting and place, namely the school. The main focus is thereby on children's and young people's movements, behaviour and interactions within this specific setting. However, there is a lack of studies of young people's movements in space and time, and of the relation between academic training and leisure time activities. There is also a lack of studies on the relation between the school and the surrounding world. To find these kinds of empirical studies we have to move outside educational research and look into, for example, sociology and youth culture research. In this article the possibility of connecting and relating different types of ethnographic research and fields of research is explored and analysed. This discussion is also elaborated into a more general discussion on the use of theory in ethnographic research.

Keywords: ethnography, youth culture, power/resistance, learning processes

Thomas Johansson, professor in social psychology and educational science, University West, Sweden

Thomas.Johansson@hv.se

Inledning

What the cultural sociologist or the cultural historian studies are not only 'a culture' or 'an ideology' but, more significantly, those dynamic actual states and works within which there are not only continuities and persistent determinations but also tensions, conflicts, resolutions and irresolutions, innovations and actual changes. (Williams, 1981, s. 29)

Den etnografiska metoden har sina rötter i bland annat socialantropologin och Chicagoskolans berömda urbanstudier. Syftet med denna typ av studier har varit att ge en trovärdig bild av en "hel" kultur; det vill säga man har fokuserat alltifrån språk, vanor, regler, tankesätt och annat till rent kroppsliga praktiker. Från att ofta ha handlat om "främmande kulturer" har etnografin allt mer kommit att användas för att studera västerländska subkulturer och

sedermera också kultur i en mer generell bemärkelse. Stegvis har etnografin avmystifierats. Vi har rört oss från bilden av forskaren som under flera år bor i en avlägsen by på Java till att etnografin blivit ett mer vanligt inslag i den kvalitativa metodarsenal som används för att studera västvärldens vardagsliv. Den amerikanske antropologen James Clifford (1986, s. 2) sätter ord på detta: "It makes the familiar strange, the exotic quotidian".

Etnografi kan beskrivas som en omtumlande, komplicerad, krävande, smutsig, frustrerande, oerhört djuplodande, genomträngande och effektiv metod; den leder forskaren rakt in i ett kulturellt sammanhang och ger i bästa fall en bild av vardagslivets komplexitet och mångfald. Citatet ovan från Raymond Williams skulle därför mycket väl ha kunnat handla om etnografi.¹ Miljöer, människor och handlingar som vid en första anblick ter sig som begripliga och självklara, blir i etnografiska studier både mer främmande och mer komplexa. Denna omvandling och väg från "det självklara" till "det mångtydiga" utgör en önskad och eftersträvarsvärd effekt av etnografisk forskning. Det handlar om att skapa det som dramatikern Bertold Brecht kallat en *Verfremdung*, ett slags distansering som gör det möjligt att förstå och förklara vardagslivet som både struktur och process.

Det finns nog ingen metod som är så mytomspunnen som den etnografiska ansatsen. Den framställs ibland som en konstform. Att skriva en bra etnografi jämförs vid att skapa ett konstverk. I en artikel jämförs till exempel etnografi med jazz (Humphreys, Brown och Hatch, 2003). Författarna menar att etnografi och jazz utgör två jämförbara sätt att utforska självet och omvärlden. Etnografen har liksom jazzmusikern en ambition att sätta sitt egna signum på sitt verk. Det handlar om en kreativ process som på ett kraftfullt sätt involverar jaget och greppar in i den egna upplevelsevärlden. I den etnografiska forskningen framhävs på bekostnad av mer formella kriterier på forskning ofta det kreativa momentet och det egna identitetssökandet.

Lika vanligt är att etnografisk metod och verksamhet beskrivs som ett tidskrävande, noggrant, systematiskt och katalogiserande arbete. Etnografen iakttar, samlar på intryck och bygger stegvis upp en någorlunda rättvis och realistisk bild av den "kultur" som studeras. Här framhävs det mödosamma arbetet att samla och katalogisera artefakter, språkliga uttryck, samt rumsliga och fysiska aspekter. Howard S. Becker brukar börja sin metodundervisning med att be sina studenter att iaktta en miljö och att sedan skriva ned *allt* som händer och som är möjligt att notera kring plats, tid och rum (Becker 1998). Studenterna brukar klaga och säga att detta är en omöjlig uppgift, vilket är själva poängen. Syftet med övningen är dels att träna upp iakttagelseförmå-

¹ För en diskussion och analys av Marx kulturbegrepp, som ju var centralt för Williams, se hans självbiografi, Raymond Williams (1989) *What I came to say*. London: Hutchinson Radius.

gan, dels att skapa en insikt om att det alltid finns något mer att upptäcka och frilägga i den sociala verkligheten.

Etnografier har ofta en dubbel målsättning. Dels handlar det om att ge en korrekt, detaljrik och mångfacetterad bild av en social verklighet och en avgränsad "kultur". Dels handlar det om att med hjälp av teoretiska redskap och begrepp frilägga och studera centrala mekanismer och dynamiker. Analysen handlar ofta om ideologi, kulturell ordning och om makt. Just här finner vi också etnografins utmaning; att låta detaljrikedom och kulturell variation möta de teoretiska ambitionerna att skapa en sammanhållen och teoretiskt impregnerad berättelse om den studerade "kulturen" (Hammersley och Atkinson, 1983/2007).

Den etnografiska ansatsen och blicken är tränad till att observera, katalogisera, systematisera och bygga upp en bild av en miljö och en rumsligt lokaliserad "kultur". Ofta kombineras observationerna och iakttagelserna av miljö, fysiska lokaler, kroppslig praktik och andra materiella markörer, med intervjuer. Vissa etnografier kan beskrivas som intervjustudier *plus* observationer, medan intervjuerna i andra fall spelar en mindre framträdande roll. Även om man inte alltid genomför regelrätta intervjuer, förekommer det ofta citat från spontana diskussioner och samtal. Men allt detta äger rum i ett specifikt "rum".

Etnografens studieobjekt är alltså i första hand en miljö, en plats, eller om man så vill en "kultur". Det kan handla om en subkultur, ett klassrum, ett daghem eller en specifik urban miljö. Fokus ligger vid det som händer i det utvalda "rummet", den fysiska, symboliska och kulturella platsen. När etnografen träder in i detta rum blir hon en del av och involveras i de sociala och kulturella processer som studeras. Därmed aktualiseras också frågan om forskarens subjektivitet – om position, politik och områden.

Etnografi används inom en rad discipliner och områden. Den har djupa rötter i socialantropologi, sociologi och etnologi, men idag kan vi också se hur man inom en rad andra samhällsvetenskaper fått upp ögonen för denna metod. Utvecklingen ser lite olika ut inom olika discipliner. I den här artikeln kommer jag att kombinera en allmän diskussion om etnografi, med en specifik fokus på hur etnografi används inom utbildningsvetenskap och pedagogik. Under senare år har denna metod fått en viss betydelse för den mer samhällsorienterade delen av pedagogik och utbildningsvetenskap. I Sverige har det gjorts en rad studier av det sociala samspelet i skolan och av sociala och kulturella aspekter av lärande. I mångt och mycket har det handlat om kritisk pedagogik och forskning som har haft som syfte att frilägga och analysera olika maktmönster och praktiker i skolan. De flesta av dessa studier har fokuserat på själva skolmiljön och det som händer inom ramen för denna rumsliga praktik. En fundering som väckts hos författaren till denna artikel vid läsandet av dessa studier är hur sällan man studerar barn och ungdomars rörelser i tid och rum. Ett syfte med artikeln är därför att föra en diskussion

om möjligheterna att studera skolan *och* omvärlden, det vill säga vilka förutsättningar finns det att sätta in skolan i ett större perspektiv – att se skolan som en del av närsamhället. På vilket sätt skapar etnografisk metod en förutsättning eller utgör ett hinder för detta arbete? Vilka metodologiska frågor behöver vi lösa och hur kan olika typer av forskning korsbefrukta varandra?

Detta är en explorativ artikel. Jag gör inga anspråk på att täcka ett helt forskningsfält eller att på ett systematiskt sätt göra en metaanalys av etnografisk skolforskning. Syftet är snarare att utifrån några iakttagelser resonera kring och analysera kopplingen mellan ett etnografiskt förhållningssätt och forskning om vad som händer på skolan. Urvalet av litteratur har därför skett dels utifrån min tidigare kännedom om ungdomsforskning och etnografiska studier av ungdomar, dels utifrån en inläsning av nytt material om skola, pedagogik och lärande. Artikeln har följande struktur: först följer ett allmänt avsnitt om etnografisk forskning. På vilket sätt kan vi kombinera etnografisk metod och teori? Hur ska vi se på etnografins implicita och explicita kulturbegrepp? Sedan följer två avsnitt som först tar oss in i skoletnografins värld, för att sedan föra oss ut i skolans gränsområden och i närmiljön. Vilken roll kan etnografen spela om vi vill skapa bryggor, studera länkar och försöka förstå relationen mellan skola och omvärld? Hur ska vi tänka om och förhålla oss till denna metod? Dessa frågor blir utgångspunkten för den slutdiskussion som förs i avsnittet: skola *och* omvärld.²

Från realism till konstruktion

Etnografiskt metodtänkande har djupa rötter i antropologi och i en socialrealistisk tradition. Många av de tidiga klassiska Chicagostudierna präglades av en ambition att noggrant och korrekt återge, beskriva och fånga urbana miljöer, gatuliv, spontana samtal; helt enkelt vardagslivets myller och konkreta materiella innehåll. Denna realistiska tradition – där det handlar om att tränga in i, förstå och återge en social och kulturell verklighet satte länge sin prägel på det etnografiska arbetet. I den klassiska studien av den mexikanska "fattigkulturen" skriver antropologen Oscar Lewis: "För att förstå de fattigas kultur måste man leva tillsammans med dem, lära sig deras språk och vanor och identifiera sig med deras problem och aspirationer" (Lewis).

Under den senare delen av 1900-talet sker det en gradvis och tydlig vändning mot språk, konstruktion och teori. Den realistiska och "naiva" traditionen ger vika för en mer teoretiserad och reflexiv etnografisk metod. En av dem som befinner sig i skärningslinjen mellan det "gamla" och "det nya"

² Artikeln hör hemma inom projektet skola och omvärld, finansierat av UVK, VR. Den har även starka kopplingar till EU-MARGINS, ett europeiskt projekt om marginalisering och utanförskap.

är den franske antropologen Claude Levi-Strauss (1961/1970). På 1960-talet är det marxismen och psykoanalysen som tränger in i och omformar den etnografiska fantasin. Levi-Strauss beskriver hur dessa teorier skapar nya möjligheter för blicken, seendet, och tolkningen av den sociala verkligheten. Denna teoretiska vändning aktualiserar frågan om möjligheterna att teoretisera och använda en blytung begreppsapparat, utan att för den skull förlora blicken för den materiella verkligheten och dess mångfald. Här följer ett citat från Levi-Strauss som får illustrera denna ambition: ”In all these cases the problem is the same: the relation, that is to say, between reason and sense-perception; and the goal we are looking for is also the same: a sort of *super-rationalism* in which sense-perceptions will be integrated into reasoning and yet lose none of their properties” (1961/1970, s. 61).

På 1980- och 90-talet får språkfilosofin, den franska poststrukturalismen och diskussionen om ”det postmoderna tillståndet” ett stort inflytande över samhällsvetenskapen. Denna teoretiska och filosofiska vändning mot språk, dekonstruktion och tolkning påverkar också diskussionen om metod och metodologi. Rörelsen från realism till konstruktivism blir en utgångspunkt för en rad kritiska diskussioner om samtidsetnografier. Vissa kritiker menar att vi idag har nått en punkt där de teoretiska analyserna förstör våra möjligheter till närgångna etnografiska iakttagelser och beskrivningar. Vi bör istället låta oss inspireras av den tidiga 1900-tals etnografin och dess förmåga att beskriva och återge miljöer, människor och processer.

I början av 2000-talet fick diskussionen om etnografins roll och plats i vetenskapen en ny intellektuell plattform, i form av den nyetablerad internationell tidskriften *Ethnography*. I det första numret av tidskriften publiceras ett manifest, ett slags programförklaring (Willis & Trondman, 2000). Detta manifest består av fyra punkter. *För det första* betonar vikten av teori och av att använda teori på ett adekvat sätt. Teorin får inte kväva, dölja eller förstöra våra möjligheter att säga något intressant och nytt om den sociala verkligheten; helst ska också det empiriska materialet bidra till att stimulera vår fantasi och leda till begreppsutveckling. Man förordar alltså ett intimt, kreativt och dynamiskt möte mellan teori och empiri. *För det andra* efterfrågas ett dynamiskt, komplext och meningsfullt kulturbegrepp; speciellt viktigt är att kultur inte betraktas som något fritt flytande och asocialt. Det som bör studeras är själva relationen mellan vardagsliv, det sociala livet och kultur. *För det tredje* poängteras vikten av ett kritiskt perspektiv. En stor del av denna punkt ägnas åt en kritik av postmoderna forskares tendens att överfokusera texten eller ”det konstruerade”. Om ”det sociala” inte existerar, då blir det också omöjligt att frambringa en politisk eller kritisk position. *Slutligen* lyfter redaktörerna fram betydelsen av att skapa kopplingar mellan etnografisk forskning och kulturpolitik. Tanken är att man kan bidra med kunskaper om hur sociala aktörer tänker, upplever och skapar sin omvärld, och att detta kan användas för att utveckla en vetenskapligt informerad kulturpolitik.

Detta manifest skulle lika gärna kunna beskriva de ambitioner och mål som vi finner mer specifikt i kulturstudier och generellt i en marxistiskt orienterad samhällskritisk litteratur och kanon. Ungefär samma tankefigur, fast med en mer global emfas, återkommer när en av de främsta företrädarna för den kritiska pedagogiken talar:

Det kulturstudier erbjuder lärare är ett begrepp om det politiska som är öppet men ändå innebär ett åtagande, som respekterar det specifika utan att negligera globala hänsynstaganden, och som erbjuder nya platser för samarbeten som rör kreativ social förändring. Det som kritisk pedagogik erbjuder kulturstudier är centrala möjligheter att utveckla ett politiskt projekt där makt, historia och handling spelar en aktiv roll i att konstruera de multipla och skiftande politiska relationer och kulturella praktiker som behövs för att länka samman en rad politiska subjekt i kampen för att skapa en vital demokratisk offentlighet (Giroux et. al., 1996, s. 55).

Inom den samhällskritiska och marxistiska litteraturen finner vi ofta en intellektuell allergi mot "det postmoderna" och mot alltför långt drivna textanalyser. Här efterfrågas istället närkontakt med den sociala verkligheten och en teori om det handlande, kommunicerande, kroppsliga och politiska subjektet.

Etnografin har djupa rötter i antropologin, Chicagoskolan och en bredare sociologisk, empirisk och realistisk tradition. Ofta finner vi en stark tilltro till det rika empiriska material som samlas in och utgör själva grunden för etnografin. Här handlar det om noggranna beskrivningar av miljöer, människor, relationer och sociomateriella figurer. Den äldre generationen hävdar att vi ska vända tillbaka till och lära av många av de välskrivna och noggranna etnografiska studier som genomförts under 1900-talet. Samtidigt efterfrågas också teoretiskt influerade etnografistudier. Men även här dröjer sig den djupa respekten för "traditionen" kvar. Det varnas för att teoretiseringen kväver och förstör det etnografiska hantverket. Den här typen av resonemang åtföljs ofta av kritiska diskussionen av allt som överhuvudtaget luktar postmodernt eller poststrukturalistiskt. I sin respons till det etnografiska manifestet skriver Howard S. Becker (2000) att han befarar att tidskriften på bekostnad av det etnografiska hantverket kommer att betona teori. Han ger uttryck för sin stora skepsis gentemot teori, och skriver att arbetet med teori ofta får allt för stort inflytande på tolkningarna. Detta leder till övergeneraliseringar och svaga etnografiska studier.

Denna allmänna diskussion om etnografi som metod, metodologi och teori får tjäna som en brygga över till de kommande två delarna av artikeln. Tanken är att följa hur diskussionerna om vad som kännetecknar god etnografisk forskning lämnar avtryck i skolforskningen. Valet av etnografisk metod signalerar också en specifik inställning till frågor om makt, kritik och

praktik. Diskussionerna om riskerna med att överteoretisera är i högsta grad adekvata och tillämpbar i en analys av dagens skolforskning. Det finns också en stark enfasc på att etnografen ska studera en viss miljö och dess sociomateriella struktur. Här lever arvet från socialantropologin kvar. men frågan är hur vi på bästa sätt vitaliserar och använder etnografisk metod och tänkande för att analysera centrala frågor om ungdomskultur, lärande och vardagsliv. Även om det kanske blir en krystad uppdelning vill jag hålla isär den skolforskning som är lokaliserad till skolan som plats och rumslighet, med ungdomskulturforskning som inte har samma respekt för detta "rum", utan som beger sig utanför skolans väggar. Vi börjar därför med skolforskning och fortsätter sedan med ungdomskulturforskning, för att så småningom diskutera vad vi kan få ut av denna kontrastering.

Skolan

Den amerikanska pedagogen Margaret Lecompte (2002) hävdar att etnografisk forskning så sent som på 1980-talet var relativt okänd bland amerikanska pedagoger. Det var först mot slutet av 1980-talet som pedagoger upptäckte och började använda sig av denna metod. Med etnografen introducerades också ett mer kritiskt förhållningssätt till skolan. För många radikala forskare utgjorde etnografen ett alternativ till den positivistiska forskningen.

Etnografiska metoder visade sig ha en subversiv inverkan på begrepp och modeller som användes för att förklara inläring och att studera lärande. Man kunde inte längre bortse från frågor om kultur, klass, kulturell kunskap, privilegier, språk, makt, motsägelser, konflikter och dissonanser. Etnografi legitimerade också studier av det lärande som ägde rum utanför konventionella skolor och klassrum (Lecompte, 2002, s. 284, min övers.).

Den här utvecklingen såg lite olika ut i olika länder. I Storbritannien var man tidigt ute med den här formen av kritiska studier av skolan (se till exempel Willis 1977, Ball 1981). Den brittiska forskningen utmärktes av ett tydligt klass- och maktperspektiv. I Sverige finner vi liknande tendenser, men klassperspektivet var inte lika framträdande.

Ett bra exempel på tidig svensk skoletnografi är etnologen Billy Ehns studie av daghem och den dolda pedagogiken (1983). Ehn tränger djupt in i daghemskulturen. Trots att han sympatiserar med de ideal som beskrivs i diverse styrdokument för den svenska daghemsverksamheten, ser han också tecken på att det äger rum en anpassningsprocess och disciplinering av de små barnen. Barn ska fostras till att bli "goda svenska medborgare". Denna skolning färgas av kulturen av förnuftet, ordning, hygien och hälsoideal. Med små medel och skarpa iakttagelser av det som händer på daghemmet – hur

barnen pratar, leker och hur de vuxna uppfostrar – lyckas Ehn fånga intressanta aspekter av hur små barn formas till samhällsmedborgare.

I en spännande passage beskrivs hur sexåriga Tanja berättar om sitt besök i en djuraffär och om hur hon där såg en råtta. Ehn använder sig av Tanjas upplevelse och beskrivning för att utveckla en analys av relationen mellan barn och vuxna:

Barnet är *de facto* i vuxnas fångenskap, daghemmet är en anstalt försedd med staket, rastområden, förbjudna zoner och viss frigång. Tanja och andra barn behandlar fångenskapen med symboliska metoder, förefaller det. De leker fångens och de inburade djurets roll, men också vaktens och skötarens. De har "blick" för det vilda bakom gallret, för råttan på OBS, men för den delen också varuhuset. Det är inte konstigt att Tanja är så förtjust över att ha sett en råtta i just den miljön. Varuhuset är en förtätd symbol i vårt samhälle, så som en gång kyrkan (Ehn, 1983, s. 77).

Det här sättet att arbeta med metaforiska länkar mellan olika nivåer är vanligt förekommande i etnografisk forskning. Studien betraktas ofta som ett "fall" av ett större "fall", det vill säga daghemmet ses som en avspegling av samhället och vice versa.

Under 1990-talet pågår det en diskussion om hur etnografin ska bemöta och förhålla sig till de intellektuella utmaningar som kommer från postmodern teori och det som kallas "den språkliga vändningen" (Woods, 1996). Mycket av denna diskussion handlar om hur man ska hantera konflikten mellan å ena sidan etnografins nästintill naturalistiska och realistiska ådra, och å andra sidan "representationens kris". Detta handlar i mångt och mycket om att jämkä samman en mer klassisk sociologisk tradition med diskursanalys och språkteori. De mest framgångsrika försöken till gränsöverskridanden hittar vi förmodligen inom genusforskning (Woods & Hammersley, 1993).

På 2000-talet får etnografin ett uppsving i svensk och internationell skolforskning (Walford, 2001; Pole & Morrison, 2003; Madsen, 2006). Detta sammanfaller delvis med etablerandet av tidskriften *Ethnography* och ett generellt ökat intresse för kritiska studier av hur skolan förhåller sig till "svenskhet" och mångkulturalism. Forskare intresserar sig för hur skolan förhåller sig till integration och segregation. De här studierna påminner på många sätt om de klassanalyser som gjordes på 1970- och 80-talet. Det man undersöker är hur *invandraskapet* görs, skapas och konstrueras (se bland andra Runnfors 2003, Dovemark 2004, Markström 2005 och Lunneblad 2006). Vi kan för övrigt se liknande tendenser inom nordisk skolforskning, se bland andra Dorthe Stauness (2004). Internationellt är detta förstas ett stort forskningsfält, se bland andra (Daoud, 2003; Gordon m.fl., 2005). I Sverige har utbildningssociologen Dennis Beach utvecklat ett kritiskt per-

spektiv på relationen mellan klass, etnicitet och reproduktionsmönster (se Beach, 2001). Men det finns även studier som på ett mer generellt sätt undersöker hur föreställningar om barn och ungdomar skapas och konstrueras på för- och grundskolor (Kjaer, 2005).

Det som är tydligt är dels att diskursteori och språkanalys har fått ett allt större inflytande, dels att många studier är väldigt platsspecifika, det vill säga det är vardagslivet på skolan man studerar. Ytterligare en iakttagelse är att man ofta tenderar att kombinera etnografiska iakttagelser och observationer med intervjuer. Frågan är om inte intervjuerna fått en allt större plats, och att detta möjligtvis kan länkas till diskursanalysens dominans. Överhuvudtaget är metodmedvetenheten väldigt hög inom samtids-etnografien. Man analyserar sin egen roll och position, kombinerar olika metoder och utvecklar ett reflexivt förhållningssätt till metodfrågor och metodologi (Weissner m.fl., 2001; Gordon m.fl., 2008; Cressem m.fl., 2008).

Trots att skoletnografi ofta syftar till att placera skolan i ett socialt och kulturellt sammanhang, präglas många studier av att man fokuserar en mycket väl avgränsad plats; det kan handla om hela skolan, men ofta rör det sig om klassrummet. Tanken är att man genom att studera ett mikrosamhälle ska kunna extrahera kunskap även om hur liknande mönster ser ut i samtidskulturen. Inte sällan eftersöks en parallellitet mellan hur specifika maktmönster ser ut i skolan och hur dessa sedan också reproduceras i samhället i stort och tvärtom (Burawoy, m.fl., 1991; Burawoy, 1998, 2003; Hjärne & Säljö, 2008). Denna typ av fallstudier kan innebära en risk för att aktörerna reduceras till det som på engelska ofta kallas *cultural dopes*, det vill säga de framställs som offer för strukturen. Formeln lyder – den strukturella rasism som återfinns på en samhällsnivå, visar sig också på mikronivå; ”invandrarskap” och därmed utanförskap reproduceras och stärks i den ”lilla världen”. Det är en konst att arbeta med denna typ av teoretiskt orienterade fallstudier utan att reducera det som händer i den ”lilla världen” till enbart effekter av strukturella villkor och formationer.

I skolan finns det visserligen ett visst utrymme för motstånd och subversiva strategier, men för att lokalisera motstånd och alternativa strategier är det också viktigt att blicka lite utanför skolans och klassrummets väggar. Om vi väljer att följa ungdomarnas vägar, snarare än att endast studera vad som försiggår i avgränsade miljöer finns det en möjlighet att skapa en lite bredare ansats och bild av de läroprocesser som pågår inom och utanför skolans fysiska ramar (Hurst, 1991; Lecompte, 2002). I nästa avsnitt ska vi titta närmare på etnografiska studier som gjorts på lite olika platser, bland annat på skolor, men även med fokus på ungdomars fritid och liv utanför skolan.

Mitt intryck av den framför allt svenska etnografiska skolforskning jag stött på är att den trots goda etnografiska ambitioner tenderar att överteoratisera. Den är också väldigt rumsligt bunden. Ett annat intryck är att det ofta saknas analyser av motstånd och av ungdomars egna reflexiva praktiker.

Däremot riktas fokus mot de institutionella ramarna och pedagogiken. Studier av ungdomars reflexiva praktiker hittar man istället ofta när man rör sig utanför kärnan i den pedagogiska och utbildningsvetenskapliga forskningen (se till exempel Ambjörnsson 2004, Jonsson 2007). Denna fokus är också tydligt i mer allmän ungdomskulturforskning.

Ungdomskultur i och utanför skolans väggar

Mycket av den forskning som görs om ungdom, ungdomskultur och läroprocesser faller inte på något enkelt sätt inom ramen för utbildningsvetenskaplig forskning. Forskare som intresserar sig för ungdomars livsvillkor, lärande och kulturella uttrycksformer väljer snarare än att enbart studera en specifik och rumsligt bunden miljö och situation att följa ungdomarnas rörelser i tid och rum. De *läroprocesser* som studeras tangerar förstas skolmiljöer och akademiska former av inläring, men det handlar också om fritid, populärkultur, livsstil och förhållningssätt till livet i stort. Det är i dessa gränsområden mellan fritid, familj, kulturella former och skolan som vi kan iakta och studera en rad läroprocesser, alltifrån rent akademiska sådana till det som kan sammanfattas som nästintill intuitiv vardagskunskap (Fornäs, Lindberg & Sernhede, 1988). Ofta används inte begreppet läroprocesser i denna typ av studier. Inom sociologin talar man istället om *socialisation*. I en sociologisk lärobok beskriver den engelske sociologen Anthony Giddens detta begrepp på följande sätt:

Kulturen handlar som vi sett om de aspekter av samhället som är inlärda och inte nedärva. Den process som går ut på att barn eller andra nya medlemmar av samhället lär sig den livsstil som tillhör samhället kallas för *socialisation*, en viktig kanal för överföring av kulturen från en tid och generation till en annan (Giddens, 2003, s. 42).

Socialisationsprocessen brukar vanligtvis delas in i två faser. *Den primära socialisationen* äger rum under barndomen. Under denna period lär sig barnet språket och andra grundläggande färdigheter och beteendemönster. *Den sekundära socialisationen* tar vid någonstans under barndomsfasen och sträcker sig framåt i livet. Nu lär sig individen de normer, värderingar och synsätt som dominerar i ett visst samhälle, kunskaper man behöver för att kunna klara sig och navigera i livet. Vanligen sägs det att den socialisations-agent som är viktigast under den primära perioden är familjen och att barnet sedan påverkas allt mer av andra agenter, som till exempel lärare och kamrater. Denna uppdelning fungerar inte speciellt bra i analyser av till exempel svenska förhållanden. I Sverige hamnar barn på daghem redan vid ett och ett halvt års ålder, det vill säga under den primära socialisationen. Barn påverkas alltså redan tidigt av fler aktörer/agenter.

En stor del av den pedagogiska forskningen har handlat om att utforska barns och ungdomars kognitiva och psykologiska utveckling. Om vi vill förstå hur barn och ungdomar förhåller sig till och utvecklar sin relation till samhället utgör detta viktiga kunskaper. Men för att få en vidare förståelse av hur kulturen påverkar och påverkas av barn och ungdomar måste vi ta till en bredare kulturanalytisk ansats. En viktig fråga i detta sammanhang är hur socialisationsprocessen bidrar till att differentiera och utveckla olika typer av ungdomskulturer. Vad är det som händer när ungdomar med olika sociala och kulturella bakgrunder möter varandra och vad har detta med lärande att göra? När sociologer pratar om socialisation, föredrar många gånger pedagoger att använda sig av en annan terminologi kopplad till lärande. Men är det samma saker man talar om, eller innebär val av begrepp också val av olika perspektiv och tänkande? En annan fråga som väcks i relation till de studier som redovisas nedan är vilken relation det finns mellan begreppen identitet respektive läroprocesser. Jag återkommer till denna fråga i slutdiskussionen,

I det här avsnittet kommer jag att behandla en del av den ungdomskulturforskning som man sägas ligga nära skolforskning. Jag är medveten om att gränserna mellan det jag här kallar skolforskning respektive ungdomskulturforskning är i allra högsta grad flytande, men jag väljer ändå att polarisera för att kunna göra en del poänger av detta. I det är avsnittet följer jag den etnografiska ungdomskulturforskningen från 1970-talet och fram till idag.

Inom anglosaxisk ungdomsforskning finns det en stark tradition av subkulturforskning, där man ofta porträtterar och återger hur framför allt unga manliga arbetarklasskillar revolterar gentemot en medelklassbaserad skolkultur. Alltsedan 1970-talet har forskare som Paul Willis, och lite senare Les Back med flera studerat manliga subkulturer. I och med kritiken från feminister och även postkoloniala teoretiker har man i allt större utsträckning börjat studera de makt- och livsstilsmönster som rör sig i skärningspunkten mellan klass, kön och etnicitet. Häpnadsväckande nog verkar forskare antingen studera unga män eller unga kvinnor, det är mer ovanligt med studier där man rör sig mera ”fritt” mellan kön, klass och etnicitet (för ett intressant undantag, se Mac an Ghaill 1988, som studerar både tjejer och killar).

I en klassisk och enormt ofta diskuterad etnografisk studie visar den brittiske forskaren Paul Willis hur föraktet mot ”de andra” – unga kvinnor, homosexuella, utlänningar och de ”mesiga” killarna i klassen – bidrar till att hålla samman ett gäng unga män. De tonåriga arbetarklasskillar som ingår i undersökningen revolterar med alla tillgängliga medel mot den medelklassbaserade skolkulturen.

PW: Varför inte försöka vara som smilfinkarna: varför inte försöka få avgångsbetyg?

–: Dom har nog inte så roligt.

Derek: För dom är riktiga fittor, en kille har nu, han har fem femmor och en fyra.

–: Vem då?

Derek: Birchall.

Spanksy: Alltså, vad kommer dom att komma ihåg av sin skoltid? Vad har dom att minnas? Dom har suttit i klassrummet och svettats, medan vi, ja, medan vi har ... Tänk på vad vi har att minnas, slagsmål med pakis (från Pakistan, ö a), slagsmål med JAs (från Jamaica). En del av det vi gjort med lärarna, vi har ju nåt roligt att minnas (Willis, 1977/1983, s. 55).

Smilfinkarna och lärarna utgör representanter för den medelklassbaserade skolkultur. Genom att använda skämt, sarkasmer och hyss förvandlar killarna den legitima kulturen till något icke-eftersträvänsvärt och förkastligt. Gruppgemenskapen och den manliga identiteten skapas med andra ord i en konfliktfylld relation till lärare, smilfinkar, invandrare och kvinnor. "Det kvinnliga" används för att beteckna allt det som "the lads" inte vill vara. Tjejer betraktas som tillfälliga gäster som kommer och går och som därför tilldelas en perifer position i gängets gemenskap. Ingenting får hota den manliga homosociala gemenskapen.

Även om Willis bok kan läsas som en skarp kritik av manliga subkulturer, utgjorde denna studie också ett led i en lång tradition av fokus på män och mäns gemenskaper. Unga kvinnor framstår därför mestadels som statister i den stora berättelsen om manlig ungdomskultur, en "berättelse" som till exempel Angela McRobbie, kollega till Willis, opponerar sig mot:

Det är inte det att flickor gör för mycket när de är för unga, det är snarare så att de har möjlighet att göra för lite för sent. I den mån som helt kvinnliga subkulturer, där gänget går först, kan hejda dessa processer och erbjuda sina medlemmar ett kollektivt självförtroende som överskrider behovet av "pojkar", skulle det innebära ett betydande framsteg inom ungdomskulturens politik. (McRobbie, 1989, s. 128)

Den feministiska kritiken mot den brittiska subkulturforskningen ledde till ett antal konkreta etnografiska studier av tjejernas sociala och kulturella verklighet (Griffin 1985, McRobbie och Garber, 1986). Det man fann var bland annat att medan killar lär sig att behärska den offentliga arenan, lär sig tjejerna att frukta den. Tjejer får lära sig att klä sig på ett sådant sätt att de inte väcker alltför mycket åtrå. De får vidare acceptera att inte stanna ute för sent på pubar och dansställen, i alla fall inte utan manligt sällskap, och att vara försiktiga i kontakten med främmande män. Genom att i alltför stor utsträckning internalisera denna form av sexuella hot riskerar tjejer att begränsa sig själva och att därmed förlora sin frihet. I värsta fall leder denna typ av

socialisation till en *internaliserad sexism*, det vill säga att tjejerna själva accepterar vissa typer av förtryckande definitioner av det egna könet. Hur denna form av självförtryck fungerar framgår tydligt av Christine Griffins klassiska studie av unga tjejer.

Cathy: Jag tycker att tjejer som ger sig ut på stan i trasiga kjolar eller minikjolar får vad dom förtjänar. Dom tigger om det.

C.G.: Skulle du gå ut i en minikjol?

Cathy: Visst det händer.

C.G.: Och om du blev antastad skulle du då tycka att du förtjänade det?

Cathy: Absolut inte (Griffin, 1985. S. 67).

Genom att uttala sig negativt om vissa klädstilar ställer Cathy delvis upp på den sexistiska indelningen i moraliskt förkastliga och skötsamma tjejer och bidrar på så sätt till att reproducera en förtryckande *genusordning*. Ett sätt att hantera denna situation är att dra sig undan, att skapa intima oaser där killar inte har tillträde och där man kan odla en viss typ av rationalitet och relationsorientering.

Ett annat återkommande tema i studier av unga kvinnor är att man läser om och skapar nya tolkningsramar för stil, smak och kulturella uttrycksmedel bland unga. Till skillnad från de manliga subkulturerna – som ofta är homogena, tydliga och väldigt distinkta – finner man att tjejer i större utsträckning mixar och blandar stilar; unga kvinnor bejakar mångfald och stilbrott. Helena Wulffs studie av ett tjugotal engelska tjejer pekar i denna riktning.

Inte heller verkade Doris bry sig så mycket om att ha rätt stil eller stilar. Men hon nämnde två stilar som hon betraktade som sina egna: Skinheads och den nyromantiska stilen. Hon tyckte om dessa musikstilar. Men detta avhöll henne inte från att träffa sina svarta vänner på klubben. Hon rakade inte heller skallen och bar inte typiska skinheadskläder. Hon klädde sig inte heller i veckade blusar och hade inte håret uppsatt i en knut, dvs. sådant som kännetecknar den nyromantiska livsstilen. Enligt Doris berodde hennes val av stil på hennes dagsaktuella humör. "Om jag har haft en dålig dag är jag skinhead och om det är en bra dag är jag nyromantiker". (Wulff, 1988, s. 102).

Humöret bestämmer vilken stil som är aktuell en specifik dag. Doris blandar stilar utan hänsyn till några kulturella regleringar. Även om hon inte sympatiserar med skinheads använder hon symboler och koder som är direkt hämtade från denna subkultur. Här saknas den systematik och koherenssträvan som kan präglade unga mäns livsstilar. Medan killarnas stilar synliggörs på den

offentliga arenan drabbas tjejernas visserligen mer komplexa men också otydligare stilar av en marginalisering.

Mycket av det som behandlas i de brittiska subkulturstudierna berör *identitetsfrågor*. Ungdomarna framställs som rörliga, flexibla och aktivt handlande. Ett centralt begrepp här är *motstånd* och *motståndsstrategier*. När vi rör oss mot 1990-talet blir mönstren allt mer komplexa och ibland motstridiga. Medan Willis framför allt problematiserar klass, och de feministiska ungdomsforskarna kön, blir det nu allt vanligare att emfas läggs vid etnicitet och ras.

Den koppling mellan subkulturer bestående av uteslutande män, och sexism och rasism, som tydliggjordes av Paul Willis, återfinns i Les Backs studie av ungdomar i Londons Docklands. Vad som betraktas som manligt och omanligt varierar. Les Back finner till exempel att det stundtals utvecklas starka band mellan vita och svarta ungdomar, medan vietnameser definieras ut från den manliga gemenskapen och betraktas som omanliga. I Les Backs möte med Chas blir detta tydligt.

Vi passerade en vietnamesisk flykting och hennes son som var på väg hem efter en shoppingrunda. Chas vände sig om och sa: "Det är bara en sak, jag tål inte gulingarna." Det stinker när dom lagar mat och dom isolerar sig totalt. Dom vill inte beblanda sig med oss andra. Då sade jag: "men är inte detta lika illa som att påstå att alla svarta är rånnare?" Då svarade han, "Nä, det är inte alls samma sak. Mina svarta kompisar skulle aldrig låta folk trampa på dem på samma sätt som vietnameserna gör. Svarta människor har stor självrespekt. Om du talar illa om dom skulle dom slå dig på käften". (Back, 1996, s. 69)

Unga vietnamesiska män inordnas i kategorin "det omanliga", de har inte lyckats utveckla de tydliga manliga koder som härskar i denna förortskultur. Att vara otydlig och vek förknippas med en avsaknad av manliga egenskaper och attribut. De unga männens gruppgemenskap vilar på bräckliga grunder. Genom att skapa stelbenta distinktioner mellan sig själva och andra – där *ingruppen* betraktas som manlig, solidarisk och utsätts för ett förbehållslöst idealiserande och *utgruppen* får symbolisera allt som är svagt, otydligt och värdelöst – utvecklar de unga männen rigida och dysfunktionella identiteter. Ett antal engelska studier har också visat på ett utbrett förakt för och avståndstagande gentemot homosexuella män. Ofta drabbas detta förakt och det tillhörande våldet även heterosexuella män som vistas i kretsar som betraktas som "homosexuella". Här följer ett exempel ur Rob och Pam Gilberts studie av tonårsskallar i en australiensisk skola (1998, s. 162).

Peter: Jag förstår inte varför jag förtjänade att få stryk på grund av vem jag var. Det ironiska är att dom slog mig för att dom trodde att

jag var homosexuell. Dom visste ju inte ens om jag var homosexuell och vid denna tidpunkt gjorde för övrigt inte jag heller det.

Marcus: Även om jag gradvis förstod att jag var homosexuell så var det inte samma sak för dom underliga personer jag umgicks med och som var heterosexuella. Men bara för att dom hade en annan stil och ett annat sätt fick dom utstå samma typ av förnedring som mig.

I denna studie visar forskarna hur sammanvävt förakt mot avvikande, homosexuella och feminina män är med hur man ser på skolan och enskilda skolämnen. En vanligt förekommande åsikt handlade till exempel om undervisning i modersmålet engelska. De unga männen ogillade detta ämne. Enligt dessa unga män kunde bara tjejer och bögar gilla den här typen av ”feminina” ämnen. Vi kan alltså se hur till och med skolämnen kategoriseras och placeras på en skala som mäter graden av manlighet.

När vi studerar ungdomsetnografier från 1970-talet fram till idag, ser vi mängder av kontinuiteter och likartade spår, men även en del signifikanta skillnader. Elisabeth Öhrns studie av flickors inflytande i skolan visar hur tjejerna dominerar i klassrummet, reagerar på orättvisor och organiserar ett motstånd mot lärarnas undervisning. Öhrn visar hur tjejgänget utgör basen för en kollektiv mobilisering. De lär sig att utnyttja den intima relationen för att föra fram sina viljor, mobilisera kollektivet och göra sig hörda.

Jakob: Oftast blir det väl ett par stycken som börjar protestera på en gång. Som är överens om att det är fel på nånting.

Donald: Ja, det är mest tjejerna då som typ protesterar. Så börjar dom andra, börjar dra upp grejor och sånt.

Jakob: Ja, dom är duk ... Tjejerna är duktiga så på att haka på grejor liksom. Om nån tjej tycker att nånting är fel ”Ja, tycker jag också” liksom och så då va (Öhrn 1998:32).

I Åsa Anderssons avhandling *Inte samma lika – identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel* (2003), intervjuas tonårsflickor som är bosatta i en multietnisk stadsdel i Göteborg. Andersson lyfter fram begränsningar såväl som möjligheter i flickornas identitetsskapande. I studien finner vi mängder av exempel på omtolkningar av ursprung, strategier för att bemöta fördomar och komplexa förhållningssätt till ”det svenska” och ”det utländska”. Här följer ett exempel, som är hämtat från en observation av hur en tjejgrupp anordnade något de kallade en ”Miss-World”-föreställning. Flickorna hämtade delvis idén från skönhetstävlingen, men omskapade och gjorde ett eget arrangemang. Här handlade det mer om att bjuda in familj, släkt och vänner till en fest, och att visa upp olika folkdräkter. De olika ”misserna” ropades upp och kom sedan in på scenen:

En av dem var ”Miss Assyrien” och in på scenen iklädd assyrisk folkdräkt, till ackompanjemang av assyrisk musik trädde – Nadia. Flickorna hade tillsammans kommit fram till att låta Assyrien, som de assyriska flickorna själva till stor del definierade i termer av tillhörighet till det ortodext kristna, representeras av en somalisk, muslimsk flicka. (Andersson, 2003, s. 171)

Genom att skapa sitt eget arrangemang och ändra en del på konceptet, lyckades flickorna iscensätta en visserligen subtil men dock kraftfull antirasistisk kampanj. Exemplet visar hur musik, dans, kläder och andra kulturella uttrycksmedel kan användas för att skapa ett utrymme för reflektion och motstånd mot fördomsfulla attityder i föräldragenerationen. Genom att använda sig av symboliska uttrycksmedel och populärkultur kan dessa ungdomar formulera ett inlägg i diskussionen om de multietniska förörternas och om det utanförskap som växer fram i det svenska samhället.

Det som ungdomsforskare allt sedan 1970-talet har studerat är hur unga människor utvecklar egna strategier och förhållningssätt till vuxna, samhället och skolan. Ofta handlar det om intuitiva kunskaper, symboliska processer och vardagskunskaper, men även om aktiva och nästintill diskursivt utarbetade handlingsmöjligheter. Det man lär sig handlar inte så mycket om akademiska kunskaper, utan mer om livet och om hur man ska orientera sig i en allt mer överskådlig social och kulturell värld. Medan inordning, disciplinering och makt är kodord för mycket av den tidigare refererade skolforskningen, tillför studierna av de unga ytterligare en viktig dimension: det aktiva, reflekterande och handlande subjektet; kodordet här är just *motstånd*.

Men det handlar inte enbart om motstånd och symboliska strategier, utan även om att lära sig hur grunderna i vardagslivet struktureras utifrån vissa principer och hur det sätts ramar för människor. Konfrontationer med rasistiska och homofobiska lärare och studenter utgör en *lärosituation* där samhället så att säga blir synligt. På samma sätt lär sig unga kvinnor hantera manligt förtryck, utveckla egna strategier och kunskaper om hur kön kopplas samman med makt.

Den brittiske forskaren Mairtin Mac an Ghaill's bok *Young, gifted and black* (1988) utgör ett bra exempel på en etnografisk studie som visar hur rasism slår in i och påverkar vardagslivet i skolan och på fritiden, men som också lyfter fram ungdomarnas möjligheter att genomskåda ”systemet”. En av de unga kvinnorna som intervjuas sätter fingret på hur strukturer och människor samverkar, men hon pekar också på ett potentiellt överskridande av förtrycket:

Joanne: Man komma inte någonstans i livet utan goda meriter. Om vi vill ta oss bort från städ- eller biträdesjobben måste vi prestera mycket bättre än dom vita. Ibland tänker jag att dom byggde sjukhusen, järn-

vägarna och allt det där för att hålla oss i arbete. (Mac an Ghaill, 1988, s. 32).

Förtrycket är aldrig helt stabilt. Det finns alltid en potential till att bedriva motstånd och att hitta utvägar. Willis och även Mac an Ghaill använder begreppet *partiellt genomskådande* för att beskriva och analysera den här typen av processer. Med detta avses att unga människor delvis kan sätta fingret på och se hur strukturellt och samhälleligt förtryck leder till rasism och utestängningsmekanismer. Detta innebär förstås inte att man har utvecklat avancerade analyser av hur dessa processer och strukturer ser ut, utan bara att det på ett visst plan går att förhålla sig till och förstå kollektiva processer.

Det finns en del intressanta skillnader mellan den etnografiska skolforskningen och ungdomskulturella studier där man följer ungdomar i och utanför skolan. Medan skolforskare intresserat sig för hur klass och etnicitet reproduceras och tar sig uttryck i betyg, skolresultat och interaktion mellan elever och lärare, fokuserar ungdomsforskare *relationen* mellan skola och omvärld, mellan skolarbetet och fritiden och mellan olika sfärer och platser. Dessutom har man inom ungdomskulturforskning utvecklat redskap och begrepp för att förstå och analysera stil, smak och andra ungdomskulturella uttryck. Man rör sig här mellan olika analysnivåer och fokuserar kropp, stil och språk. Det finns också en tendens till att skolforskare riktar uppmärksamhet mot de formella läroprocesserna, medan ungdomsforskare ser på informella processer. Uppdelningen är förstås inte på något sätt vattentät – visst förekommer det till exempel resonemang om motstånd och informella processer i ”skolstudierna” – men den får fungera som en grov utgångspunkt för att resonera kring skillnader i hur man kan studera läroprocesser i och utanför skolan.

Skola och omvärld

Etnografi är aktivt situerad och placerad mellan mäktiga och meningsbärande system. Den ställer sina frågor vid gränssnitten mellan civilisationer, kulturer, klasser, etniciteter och kön. Etnografi avkodar och kodar, den ger oss nycklar för att förstå kollektiva ordningar och differentiering, inklusion och exklusion. Den beskriver innovationsprocesser och struktureringar och den är själv en del av dessa processer. (Clifford, 1986, s. 3)

Etnografi är en vetenskaplig metod, en teknik och ett sätt att förhålla sig till den sociala verkligheten. Samtidigt som vi kan beskriva etnografi som en metod och teknik för insamlande av data, är det också en metodologi, ett analytiskt förhållningssätt och ibland till och med en livsstil. Forskarens uppmärksamhet riktas mot kroppsliga fenomen, rörelser, det rumsliga och

materiella, vilket i sin tur leder till ett behov att utveckla teoretiska begrepp som förmår att förstå och förklara den här typen av processer och fenomen.

I etnografisk skolforskning finns det ofta ambitioner att avtäcka, analysera och studera hur makt reproduceras. Jag har valt att behandla svensk och internationell forskning om etnicitet, utanförskap och lärande. De flesta av de studier som berörs här är inte orienterade mot ett lärande som fokuserar ämneskunskaper, betyg, ämnesspecifik didaktik eller lärarens profession; det handlar i större utsträckning om läroprocesser som rör individens sociala och kulturella varande. Studierna förenas ofta av ett intresse för hur det skapas segregation i och utanför skolan, rasism, sexism och andra former av öppet eller subtielt förtryck.

Samtliga studier förenas av en ambition att fånga förtryckets mekanismer. Hur tar sig vardagsrasism uttryck och på vilka sätt bidrar lärare och elever till att reproducera förtryck? Vad är det egentligen man lär sig om sig själv, sin kropp, sexualitet och identitet i mötet med skolan, elever och lärare? Styrkan i den här forskningen ligger i att den för upp dessa frågor på agendan och visar hur ett samhälleligt strukturellt förtryck också reproduceras i skolan, klassrummet och i korridorerna. Svagheterna ligger i att ungdomarnas egna rörelser, uttryck, röster och strategier sällan får speciellt mycket utrymme. Inte så sällan framstår ungdomarna som offer för strukturer som inte går att påverka. Vid vissa tillfällen talas det om motstånd, men det är sällan vi får ta del av forskning om ungdomarnas egna läroprocesser, där de betraktas som aktörer och som komplexa delar av det sociala spelet.

Det är få forskare som förmår att genomföra etnografiska studier som följer ungdomarnas väg genom det urbana rummet (se dock Lalander 2001). Ofta väljer man att antingen fokusera klassrummet eller fritiden och olika typer av ungdomskulturella aktiviteter. Att studera hur ungdomarnas lärande utvecklas i och mellan olika kontext är oerhört krävande. Hur fogas olika platser, människor och interaktioner samman till en helhet? Hur hänger olika typer av lärande samman? Hur ska vi egentligen se på lärande?

Som vi har sett präglas många etnografiska studier av starka inslag av intervjuer och andra metoder. Frågan är om man kan arbeta "etnografiskt" utan att göra observationer och följa med i rumsliga förflyttningar. Via ungdomars berättelser kan vi få en inblick i hur de strukturerar sitt vardagsliv och vilka betydelser de tillmäter olika aktiviteter. Det går också att berätta om rörelser, kroppsliga erfarenheter och sociala möten. Även om man inte helt kan kompensera bristen på iakttagelser och observationer av faktiska skeenden och processer, går det att justera andra metoder så att de approximativt liknar etnografin. Man kan till exempel på ett mer teoretiskt plan låta sig inspireras av etnografisk metod och tänkande. Detta kan sedan omsättas i intervjubaserade studier. Frågorna rör sig då mot kropp, rörelse, rum, interaktion och erfarenheter.

Kärnan i hur man ska fånga och förstå lärandet ligger i begreppsapparaten. Vad menar vi egentligen med läroprocesser? Den etnografiska forskningen handlar ofta om att analysera hur ett samhälleligt och strukturellt förtryck reproduceras och iscensätts inom eller utanför skolan. I studie efter studie återkommer ungefär samma analyser. I vissa fall blir barn och ungdomar statister, medan de i andra studier beskrivs som mer aktiva, utforskande och kritiska. I det här fallet handlar läroprocesser om hur man i bästa fall lär sig att genomskåda och kritiskt förhålla sig till makt, segregation och förtryck. Mer sällan studeras dock hur ungdomar utvecklar egna former av lärande och sedan omsätter detta i praktiken. Lärande kopplas mestadels samman med reproduktion av klass, etnicitet och kön. Brotten, förändringen och de aktiva strategierna glimtar förbi, men får inte speciellt mycket plats.

Om vi istället för att studera institutionella praktiker och låta oss begränsas av rumsliga och organisatoriska faktorer anlägger ett mer dynamiskt och öppet metodologiskt förhållningssätt, ökar också möjligheterna att ge en mångdimensionell bild av ungdomar, lärande och identitetsskapande. Mycket av det aktiva skapande och den kreativitet som finns i ungdomskulturer av olika slag kan läsas och förstås som uttryck för centrala läroprocesser. I denna form av lärande vävs kunskapssökande, kreativitet och identitetsarbete samman. Mycket av det lärande som äger rum utanför skolan handlar också om ett aktivt identitetsarbete (se Sernhede 2002, 2005).

Möjligtvis har jag överdrivit skillnaderna mellan etnografisk skolforskning och den lite vidare ungdomskulturforskningen, men det finns poänger att hämta i att göra detta. Avslutningsvis vill jag ta upp tre områden där det finns goda möjligheter till korsbefruktnings och utveckling.

1. I mycket av den allmänna ungdomsforskningen och i etnografisk skolforskning fokuseras ungdomars beteende, tankar och attityder. Däremot saknas det i stort fokus på "det ungdomskulturella", bland annat stil, smak, kroppsliga artefakter och uttryck och annat som utgör viktiga beståndsdelar i ungdomars identitetsskapande. Genom att studera dessa kulturella uttrycksformer går det att närma sig viktiga beståndsdelar och processer som handlar om lärande och förståelse. En stor del av kommunikationen och interaktionen mellan ungdomar sker med hjälp av olika symboliska språk och system. Genom att avkoda och analysera dessa symboliska system får vi som forskare tillgång till centrala kunskaper om hur socialisation, lärande och identitetsarbete äger rum i dagens ungdomskultur.
2. Det kan finnas en poäng i att följa ungdomars rörelser i tid och rum. På så sätt får vi också en bild av hur olika läroprocesser utvecklas och eventuellt sammanlänkas i tid och rum. Det finns

fortfarande ganska lite forskning om hur relationen mellan skolarbete och fritid ser ut. Vilka bryggor finns det mellan formellt och informellt lärande i och utanför skolan.

3. En stor del av den etnografiska forskningen om mångkultur och segregationsprocesser präglas av en avsaknad av ett dynamiskt aktörsperspektiv. De strukturella krafterna framträder som obehagliga och deterministiska. Det saknas teorier och tankar om förändring. Därför är det viktigt att teoretisera och utveckla nya metoder för att studera den dynamiska relationen mellan makt och motstånd.

Detta är en explorativ artikel. Jag har rört mig mellan generella diskussioner om etnografi som metod och metodologiskt förhållningssätt till att diskutera hur denna metod har använts inom skol- och ungdomskulturforskning. Flera av de fallpropor som diskuteras i etnografiska tidskrifter återkommer också som centrala frågor i utbildningsvetenskaplig och pedagogisk forskning. En fråga rör teoristyrning kontra känslighet inför en komplex och motsägelsefull social verklighet. Här har vi sett att det finns tendenser till att man överteoriserar och att mikroetnografier enbart visar på samma mönster som vi ser på en strukturell samhällsnivå. Jag har också tagit fasta på hur man genom att ge avkall på respekten för de institutionella ramarna och istället följa ungdomars vindlande rörelser i tid och rum kan få en mer dynamisk bild av lärande och av motstånd. I bästa fall kan en etnografisk studie ge oss en levande och kraftfull inblick i en specifik social verklighet, medan den i andra fall snarare bidrar till att ge en platt och ointressant bild av samma verklighet. En annan utmaning vi står inför idag är hur ett textkritiskt och diskursanalytiskt synsätt kan integreras med etnografisk metod. Ibland finns det tendenser till att man talar om etnografi, men i praktiken genomför en klassisk intervjustudie. Tillbaka till Howard S. Beckers stora insikt att det alltid finns något ytterligare att frilägga, upptäcka och lyfta fram i den komplexa sociala verkligheten. Det gäller bara att på ett kreativt sätt använda de metoder som står till hands. Här utgör fortfarande eller kanske i större utsträckning än tidigare etnografen ett dynamiskt och effektivt redskap.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Andersson, Åsa (2003). *Inte samma lika: Identifikation hos tonårsflickor i en multi-etnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Back, Les (1996). *New ethnicities and urban culture: Racism and multiculturalism in young lives*. London: UCL Press.
- Ball, Stephen J. (1981). *Beachside comprehensive: A case-study of secondary schooling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beach, Dennis (2001). Alienation, reproduction and fetish in Swedish education, I Walford, Geoffrey (red.) (2001) *Ethnography and Education Policy*. Amsterdam: Elsevier Science Ltd.
- Becker, Howard, S. (1998). *Tricks of the trade: How to think about your research while you're doing it*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Becker, Howard, S. (2000) Response to the 'Manifesto'. *Ethnography*, 1(1): 257-60.
- Burawoy, Michael m.fl. (red.) (1991). *Ethnography Unbound. Power and Resistance in the Modern Metropolis*. Berkeley: UCLA Press.
- Burawoy, Michael (1998). "The extended case method". *Sociological Theory* 16:1, ss. 4-33.
- Burawoy, Michael (2003). "Revisits: An outline of a theory of reflexive ethnography". *American sociological review*, Volume 68:645-79.
- Clifford, James (1986). Introduction: Partial Truths. I Clifford, James och Marcus, George E. *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Creese Angela., Bhatt, Arvind., Bhojani, Nirmala & Martin, Peter (2008) "Field-notes in team ethnography: researching complementary schools. *Qualitative Research*, 8 (2), ss. 197-215.
- Daoud, Anette M. (2003). "The ESL kids are over there": Opportunities for social interactions between immigrant Latino and white high school students. *Journal of Hispanic Higher Education*, 2(3), ss. 292-314.
- Dovemark, Marianne (2004). *Ansvar – flexibilitet – valfrihet. En etnografisk studie av en skola i förändring*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoborgensis, nr 223.
- Dressman, Mark (2006) "Teacher, teach thyself. Teacher research as ethnographic practice, *Etnography*, Vol. 7(3):329-56.
- Eder, Donna and Corsaro, William (1999). Ethnographic studies of children and Youth. *Journal of Contemporary Ethnography*, 28(5), ss. 520-31.
- Ehn, Billy (1983). *Ska vi leka tiger? Daghemsliv ur kulturell synvinkel*. Stockholm: Liber förlag.
- Fincham, Benjamin (2006). Back to the 'old school': Bicycle messengers, employment and ethnography. *Qualitative Research*, 6 (2), ss. 187-205.
- Fornäs, Johan, Lindberg, Ulf och Sernhede, Ove (1988) *Under rocken. Musikens roll i tre unga band*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Giddens, Anthony (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Giroux, Henry et.al. (1996). *Counter narratives: Cultural Studies and critical pedagogies in postmodern Spaces*. New York: Routledge.
- Gordon, Tuula, Holland, Janet., Lahelma, Elina and Tolonen, Tarja (2008). Gazing with intent: ethnographic practice in classrooms. *Qualitative Research*, 5(1), ss. 113-31.
- Griffin, Christine (1985). *Typical girls? Young women from the school to the job market*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hammersley, Martyn och Atkinson, Paul (1983/2007). *Ethnography: Principles in practice*. London: Routledge.
- Hjörne, Eva och Säljö, Roger (2008). *Att platsa i en skola för alla. Elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Humphreys, Michael., Brown, Andrew D. and Hatch, Mary Jo (2003). Is Ethnography Jazz?. *Organization*, 10(1), ss. 5-31.
- Hurst, Leslie (1991). "Mr. Henry makes a Deal: Negotiated Teaching in a Junior High School" I Buroway, Michael et.al. (red.) *Ethnography Unbound. Power and Resistance in the Modern Metropolis*. Berkely: University of California Press.
- Jonsson, Richard (2007). *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Kjaer, Björg (2005). *Born og barndom på fritidshjem. Et folkloristisk studie af fortolkningen og forhandling om barnlig identitet*. Köpenhamn: Learning Lab Danmark.
- Lalander, Philip (2001). *Hela världen är din: En bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.
- Lecompte, Margaret (2002). The transformation of ethnographic practice: Past and current challenges. *Qualitative Research*, 2(3), ss. 283-99.
- Lewis, Oscar (1959/1970). *Fem familjer: Studier av fattigkulturen i Mexiko*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lewis, Oscar (1967). *La Vida. A Puerto Rican family in the culture of poverty – San Juan & New York*. New York: Panther Modern Society.
- Lewis, Amanda E. (2003). Everyday race-making: Navigating racial boundaries in schools". *American Behavioural Scientist*, 47(3), ss. 283-305.
- Lunneblad, Johannes (2006). *Förskolan och mångfalden: En etnografisk studie på en förskola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Mac an Ghaill, Mairtin (1988). *Young, gifted and black. Student-teacher relations in the schooling of black youth*. Buckingham: Open University Press.
- Mac an Ghaill, Mairtin (1997). *The Making of Men. Masculinities, Sexualities and Schooling*. Buckingham: Open University Press.
- Markström, Ann-Marie (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik – en etnografisk studie*. Linköping: Linköping Studies in Pedagogic Practices, no 1.
- McRobbe, Angela och Garber, Jenny (1986). Piger og subkulturer. I Bay, Joi och Drotner, Kirsten (red.), *Ungdom, en stil, et liv*. Köpenhamn: Tiderne skrifter.
- McRobbie, Angela (1989). En feministisk kritik av subkulturforskningen". I Fornäs, Johan. Lindberg, Ulf och Sernhede, Ove (red), *Ungdomskultur, identitet och motstånd*. Stockholm/Stehag: Symposium.

- Madsen, Ulla Ambrosius (2006). Imagining selves: School narratives from girls in Eritrea, Denmark and Nepal: Ethnographic comparisons of globalisation and schooling. *Young*, 14(3), ss. 219-33.
- Pole, Christopher & Morrison, Marlene (2003). *Ethnography for education*. Berkshire: Open University Press.
- Runnfors, Ann (2003). *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm. Prisma.
- Rogilds, Flemming (1995). *Stemmer i et graensland. En bro mellem unge indvanre og danskere?* København: Politisk revy.
- Sernhede, Ove (2002). *Alienation is my Nation: Hip-hop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Sernhede, Ove (2005) 'Reality is my Nationality' – The global tribe of hip hop and immigrant youth in 'The New Sweden'. I Andersson, Mette, Lithman, Yngve Georg and Sernhede, Ove (eds), *Youth, otherness and the plural city: Modes of belonging and social life*. Göteborg: Daidalos.
- Stauness, Dorthe (2004). *Kön, etnicitet og skoleliv*. København: Förlaget Samfundslitteratur.
- Strauss, Claude-Levi (1961/1970). *Tristes Tropiques: An anthropological study of primitive societies in Brazil*. New York: Atheneum.
- Walford, Geoffrey (red.) (2001). *Ethnography and education policy*. Amsterdam: Elsevier.
- Weisner, Thomas et al. (2001). Behavior sampling and ethnography: Complementary methods for understanding home-school connections among Latino immigrant families. *Field Method*, Vol. 13(1), ss. 20-46.
- Williams, Raymond (1981). *Culture*. London: Fontana Press.
- Williams, Raymond (1989). *What I came to say*. London: Hutchinson Radius.
- Willis, Paul & Trondman, Mats (2000). Manifesto for *Ethnography*. *Ethnography*, Vol. 1(1), ss. 5-16.
- Willis, Paul (1977). *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Farborough: Saxon House.
- Woods, Peter och Hammersley, Martyn (1993). *Gender & ethnicity in schools: Ethnographic accounts*. London: Routledge.
- Woods, Peter (1996). *Researching the Art of Teaching. Ethnography for Educational Use*. London: Routledge.
- Wulff, Helena (1988). *Twenty girls. Growing up, ethnicity, and excitement in a south London microculture*. London: Routledge.
- Öhrn, Elisabeth (1998). Gender and power in school: On girls' open resistance. *Social Psychology and Education*, 1.